

TUSIAD

YAPISAL SORUNLAR PERSPEKTİFİNDEN

GIDA ENFLASYONU

YAPISAL SORUNLAR PERSPEKTİFİNDEN GIDA ENFLASYONU

YÖNETİCİ ÖZETİ

Bu yayın T/2016,09-578 yayın kimliği ve 978-605-165-018-0 ISBN numaralı
“Yapısal Sorunlar Perspektifinden Gıda Enflasyonu”
başlıklı raporun yönetici özeti.

Eylül 2016
Yayın No: TÜSİAD-T/2016,09 - 578

Meşrutiyet Caddesi, No: 46 34420 Tepebaşı/İstanbul
Telefon: (0 212) 249 07 23 • Telefax: (0 212) 249 13 50
www.tusiad.org

© 2016, TÜSİAD

*Tüm hakları saklıdır. Bu eserin tamamı ya da bir bölümü,
4110 sayılı Yasa ile değişik 5846 sayılı FSEK uyarınca,
kullanılmadan önce hak sahibinden 52. Maddeye uygun
yazılı izin alınmadıkça, hiçbir şekil ve yöntemle işlenmek, çoğaltılmak,
çoğaltılmış nüshaları yayılmak, satılmak,
kiralananmak, ödünç verilmek, temsil edilmek, sunulmak,
telli/telsiz ya da başka teknik, sayısal ve/veya elektronik
yöntemlerle iletilmek suretiyle kullanılamaz.*

ISBN: 978-605-165-018-0

Editörler: Dr. Nurşen Numanoğlu, Mehmet Evren Eynehan, Tanyeli Behiç Sabuncu

Kapak Tasarımı: Marjinal Porter Novelli

Dizgi ve Sayfa Uygulama: Kamber Ertem

Grafik Tasarım:

SİS MATBAACILIK PROM. TANITIM HİZ. TİC. LTD. ŞTİ.
Eğitim Mah. Poyraz Sok. No:1/14 Kadıköy - İSTANBUL
Tel: (0216) 450 46 38 Basım CB Basımevi: (0212) 612 65 22

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR

TÜSİAD, özel sektörü temsil eden sanayici ve işadamları tarafından 1971 yılında, Anayasamızın ve Dernekler Kanunu'nun ilgili hükümlerine uygun olarak kurulmuş, kamu yararına çalışan bir dernek olup gönüllü bir sivil toplum örgütüdür.

TÜSİAD, insan hakları evrensel ilkelerinin, düşünce, inanç ve girişim özgürlüklerinin, laik hukuk devletinin, katılımcı demokrasi anlayışının, liberal ekonominin, rekabetçi piyasa ekonomisinin kurum ve kurallarının ve sürdürülebilir çevre dengesinin benimsendiği bir toplumsal düzenin oluşmasına ve gelişmesine katkı sağlamayı amaçlar. TÜSİAD, Atatürk'ün öngördüğü hedef ve ilkeler doğrultusunda, Türkiye'nin çağdaş uygarlık düzeyini yakalama ve aşma anlayışı içinde, kadın-erkek eşitliğini, siyaset, ekonomi ve eğitim açısından gözetilen iş insanlarının toplumun öncü ve girişimci bir grubu olduğu inancıyla, yukarıda sunulan ana gayenin gerçekleştirilmesini sağlamak amacıyla çalışmalar gerçekleştirir.

TÜSİAD, kamu yararına çalışan Türk iş dünyasının temsil örgütü olarak, girişimcilerin evrensel iş ahlakı ilkelerine uygun faaliyet göstermesi yönünde çaba sarf eder; küreselleşme sürecinde Türk rekabet gücünün ve toplumsal refahın, istihdamın, verimliliğin, yenilikçilik kapasitesinin ve eğitimin kapsam ve kalitesinin sürekli artırılması yoluyla yükseltilmesini esas alır.

TÜSİAD, toplumsal barış ve uzlaşmanın sürdürüldüğü bir ortamda, ülkemizin ekonomik ve sosyal kalkınmasında bölgesel ve sektörel potansiyelleri en iyi şekilde değerlendirerek ulusal ekonomik politikaların oluşturulmasına katkıda bulunur. Türkiye'nin küresel rekabet düzeyinde tanıtımına katkıda bulunur, Avrupa Birliği (AB) üyeliği sürecini desteklemek üzere uluslararası siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişki, iletişim, temsil ve işbirliği ağlarının geliştirilmesi için çalışmalar yapar. Uluslararası entegrasyonu ve etkileşimi, bölgesel ve yerel gelişmeyi hızlandırmak için araştırma yapar, görüş oluşturur, projeler geliştirir ve bu kapsamda etkinlikler düzenler.

TÜSİAD, Türk iş dünyası adına, bu çerçevede oluşan görüş ve önerilerini Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'ne, hükümete, diğer devletlere, uluslararası kuruluşlara ve kamuoyuna doğrudan ya da dolaylı olarak basın ve diğer araçlar aracılığı ile ileterek, yukarıdaki amaçlar doğrultusunda düşünce ve hareket birliği oluşturmayı hedefler.

TÜSİAD, misyonu doğrultusunda ve faaliyetleri çerçevesinde, ülke gündeminde bulunan konularla ilgili görüşlerini bilimsel çalışmalarla destekleyerek kamuoyuna duyurur ve bu görüşlerden hareketle kamuoyunda tartışma platformlarının oluşmasını sağlar.

Enflasyon rakamlarının açıklanması akabinde gıda fiyatlarının, enflasyon rakamlarının üzerinde artış göstermesi ve enflasyona etkisi son yıllarda kamuoyunda çok tartışılan bir konu olmuştur. Benzer şekilde konuya ilişkin olarak kamu ve özel sektör tarafından hazırlanan raporlarda da gıda fiyatlarındaki yükselişin veya gıda fiyatları enflasyonunun, fiyatlar genel seviyesindeki artışa etkisi üzerinde durulmaktadır. Ancak kamuoyu nezdinde gıda fiyatları ve enflasyon ilişkisinin ağırlıklı olarak makroekonomik politikalar çerçevesinde ele alındığı görülmektedir.

Bu nedenle, 2015 yılında TÜSİAD bünyesinde gıda, içecek ve tarım sektörlerinin temsilcilerinin katılımı ile bir yuvarlak masa toplantısı gerçekleştirilmiştir. Söz konusu toplantıda, gıda enflasyonu çerçevesinde gerçekleştirilen tartışmaların kamuoyunda sadece enflasyon rakamları düzleminde ele alınması sebebiyle konuya ilişkin olarak derinlemesine bir çalışma yapılarak bu tartışmalara katkı sağlanmasına karar verilmiştir.

Bu çerçevede, Gıda, İçecek ve Tarım Çalışma Grubu koordinatörlüğünde bir alt çalışma grubu oluşturulmuş ve çalışmalara başlanmıştır. Alt çalışma grubunun değerlendirmeleri çerçevesinde oluşturulan çıktılar çalışma grubu ile paylaşılarak projeye ilişkin ön hazırlık süreci tamamlanmıştır.

Bu gelişmeler neticesinde, “Yapısal Sorunlar Perspektifinden Gıda Enflasyonu” başlıklı rapor çalışmasına başlanmıştır. Söz konusu rapor ile gıda fiyatları enflasyonuna ilişkin bakış açısı makroekonomi ve para politikası ekseninden çıkartılarak gıda, içecek ve tarım sektörlerinde yaşanan yapısal sorunlara odaklanılmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte raporda, Türkiye’de gıda fiyatları enflasyonunun nedenlerine ilişkin tespitleri oluşturulurken kısa ve orta/uzun vadeye yayılmış politika önerileri geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Rapor, Akdeniz Üniversitesi Ekonomi Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Selim Çağatay ve Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonometri Bölümü İstatistik Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Doç. Dr. Mehmet Mert tarafından kaleme alınmıştır.

Raporun hazırlanması sürecinde değerlendirmeleri ve sağladıkları bilgiler ile katkı sağlayan TÜSİAD Gıda, İçecek ve Tarım Çalışma Grubu Üyelerine teşekkür ederiz. Son olarak, raporun hazırlanması sürecinde değerli fikirlerini bizlerle paylaşan Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı yetkililerine minnettarız.

Eylül 2016

ÖZGEÇMİŞLER

Prof. Dr. Selim Çağatay

1966 Ankara doğumludur. ODTÜ Ekonomi Bölümü'nde lisans ve yüksek lisans derecesini tamamlamış, Yeni Zelanda-Lincoln Üniversitesi Ekonomi Bölümü'nden doktora derecesini almıştır. Temel ilgi alanları tarım politikaları, sürdürülebilir kalkınma ve ampirik iktisattır. Şu ana kadar FAO, OECD, FEMISE, AB, TÜBİTAK ile birçok proje yürütmüş ve değişik kapasitelerde çalışmıştır. Atıf alan ulusal ve uluslararası yayınlara sahiptir. Halen Akdeniz Üniversitesi Ekonomi Bölümünde profesör olarak çalışmaktadır ve Yöresel Ürünler ve Coğrafi İşaretler Türkiye Araştırma Ağı (YÜciTA)'nın kurucu üyesi ve Yürütme Komitesi Başkan Yardımcısıdır.

Doç. Dr. Mehmet Mert

Lisans eğitimini Hacettepe Üniversitesi İstatistik Bölümünde, yüksek lisans ve doktora eğitimini ise Hacettepe Üniversitesi İstatistik Anabilim dalında tamamladı. Portekiz Interia Berior Üniversitesi Mühendislik Fakültesinde YÖK bursu ile doktora sonrası çalışmalar için misafir öğretim üyesi olarak ileri zaman serileri ve panel veri analizleri konularında çalışmalar yaptı. Doktora derecesini aldıktan sonra Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Ekonometri Bölümü İstatistik Anabilim dalında Yrd. Doç. olarak çalışmaya başladı. Eylül 2014'de Doçent ünvanı aldı ve halen aynı üniversite ve bölümde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. İstatistik ve ekonometri konusunda teorik çalışmalarının yanı sıra sosyal bilimlerin birçok alanında uygulamalı ekonometri, zaman serileri analizleri ve panel veri analiz tekniklerini kullanarak yaptığı birçok çalışma bulunmaktadır. Temel ilgi alanları iklim değişikliği, yenilenebilir enerji tüketimi ve karbon emisyonlarının çeşitli iktisadi değişkenlerle ilişkilerini incelemektir. Bu konularda uluslararası kongrelerde sunulmuş bildirileri ve uluslararası dergilerde yayınlanmış makaleleri bulunmaktadır. Ayrıca sosyal bilimler alanında ulusal ve uluslararası kurumlarca desteklenen projeler tamamlamıştır.

YAZARIN NOTU

Bu raporun yazımında her aşamada katkı sağlayan ve yapıcı görüşlerini bildiren, özellikle tarım-gıda sektörüne yönelik politikaların oluşturulmasında önemli çalışma ve görüşleri bulunan Dr. Taylan Kıymaz ve Dr. Kemalettin Taşdan'a sonsuz teşekkürlerimizi sunarız. Katkıları çok değerlidir.

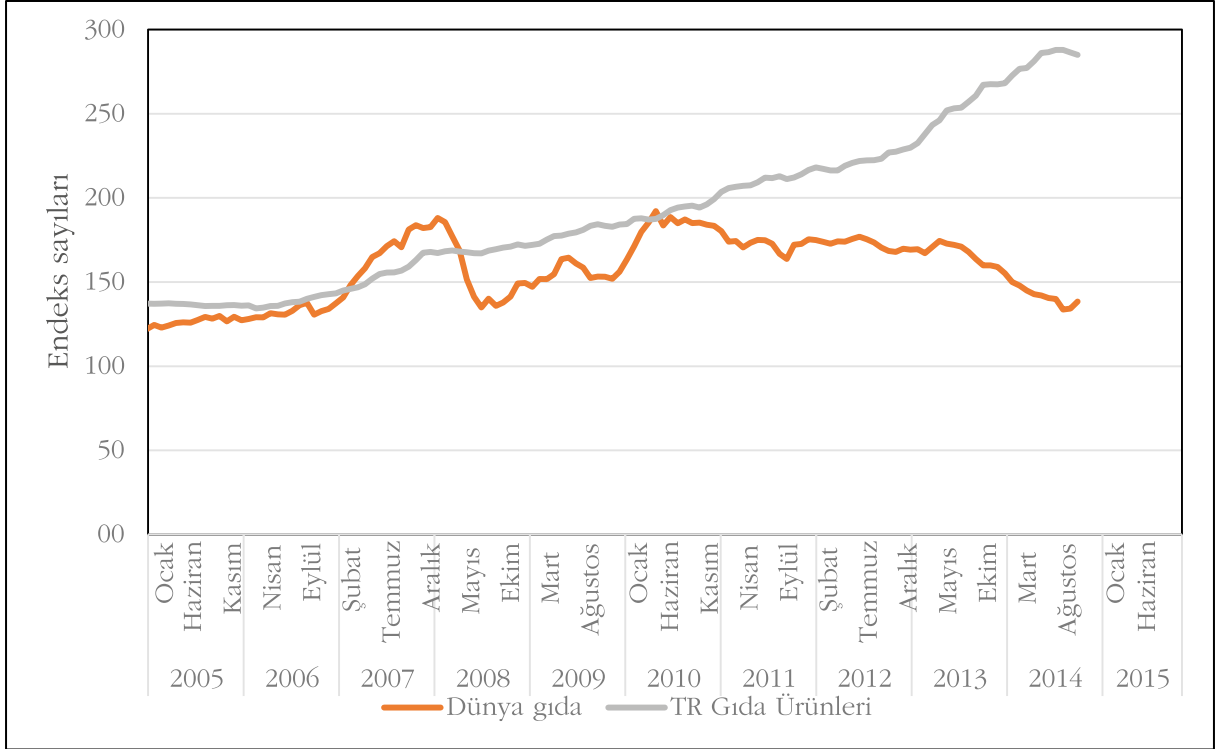
Çalışmanın hazırlık aşamasında ve ilerleyen süreçlerde gerekli toplantıların ve görüşmelerin düzenlenmesinde her türlü desteği sağlayan; raporun tüm aşamalarına yapıcı fikirleri ile katkı veren TÜSİAD Gıda, İçecek ve Tarım Çalışma Grubu Başkanı Mustafa Saynataç'a, TÜSİAD Genel Sekreter Yardımcısı Dr. Nurşen Numanoğlu'na, TÜSİAD Başekonomisti Dr. Zümrüt İmamoğlu'na, Sanayide Dönüşüm ve Sektörel Politikalar Bölüm Sorumlusu Mehmet Evren Eynehan ve Uzman Tanyeli Behiç Sabuncu'ya desteklerinden dolayı teşekkür ederiz. Çalışma süresince gerçekleşen toplantılarda görüşleriyle raporu yönlendiren Gıda, İçecek ve Tarım Çalışma Grubu tüm sektör temsilcisi üyelerine ayrıca teşekkür ederiz.

YÖNETİCİ ÖZETİ

Son yıllarda enflasyon rakamları açıklanırken gıda sektörünün payı daha çok ön plana çıkmış ve beklenenin üzerinde gerçekleşen enflasyon oranına da genellikle gıda ürünleri fiyatlarındaki artışlar sebep gösterilmiştir. Geçtiğimiz dönemde Merkez Bankası'nın çeyrek dönemler itibarı ile yayınladığı "Enflasyon Raporları" bu konu üzerinde özellikle durmaktadır.

Gıda enflasyonu konusu birkaç açıdan üzerinde durmaya ve araştırmaya değerdir. Tüketici fiyat endeksi rakamları incelendiğinde, 2013 Ocak ayından itibaren gıda ve alkolsüz içecekler sektörü için hazırlanan endeks değerlerinin giderek yükseldiği ve genel endeks değerinin üzerine çıktığı görülmektedir. Yurtiçinde genel fiyat artış seviyesinden bu şekilde sapan gıda ve alkolsüz içecekler sektörü enflasyonu, dünya ortalama gıda fiyat endeksleri incelendiğinde de benzer bir trend sergilemektedir. 2014 yılı başından itibaren dünya gıda fiyatları düşme trendine girerken Türkiye'de tam tersi yönde bir trend devam etmiş ve dünya gıda fiyatlarıyla arasındaki makas giderek açılmıştır.

Şekil 2.3: Dünya ve Yurtiçi Gıda Fiyatları Endeksi (2002-2004=100)

Kaynak: FAO ve TÜİK veritabanları kullanılarak hazırlanmıştır.

Konunun önemi gıda sektörünün ekonomi içindeki yaygın etki alanından kaynaklanmaktadır. Sektörün ileri ve geri bağları olan diğer sektörler dikkate alındığında, bu fiyat yükselmesinin ekonominin önemli bir kısmını doğrudan etkilediği görülmektedir. Merkez Bankası, gıda fiyatları artışının *-sektörün dolaylı ve doğrudan etkilediği diğer sektörlerle birlikte dikkate alındığında-* yol açtığı enflasyonun genelin yaklaşık %30'u civarında olduğunu vurgulamaktadır.

Bu enflasyon en çok alt ve orta gelir gruplarını etkilemekte, gelirlerinin çok önemli bir kısmını gıda harcamalarına ayırmak zorunda kalan yoksul kesim üzerinde bir yük oluşturmaktadır. Dış piyasalarda ise ihracat potansiyeli yüksek gıda ürünlerinin rekabet gücü azalmakta ve aslında tüm bu olumsuzlukları gidermek için uygulanan politikalar ve bütçeden yapılan destekleme ödemelerinin bir bakıma hedefine ulaşmadığını göstermektedir. Bu yılın ikinci çeyreğinde açıklanan enflasyon rakamları gıda fiyatlarında bir düşüşe işaret etmiş olmasına karşın bu durumun kalıcılığı sektörün yapısal sorunlarının çözümüne bağlıdır.

Bu çalışma, Türkiye’de gıda fiyatları enflasyonunun nedenlerine ilişkin tespitler yapmayı ve bu tespitleri ampirik analizlerle desteklemeyi amaçlamakta, bu bulgulara dayanarak da kısa ve orta/uzun vadeye yayılmış çözüm önerileri geliştirmeyi hedeflemektedir.

Çalışma kapsamında öncelikle gıda fiyatlarındaki artış; genel enflasyon, dünya fiyatları ve girdi fiyatları çerçevesinde mukayeseli olarak değerlendirilmiştir. Daha sonra tarım-gıda sektörünün yapısı, üretim değeri, istihdam, üretim ölçeği, verim, tarımsal işletmeler ve girdi kullanımı, biyogüvenlik yasası ve yoğunlaşma gibi özellikleri dikkate alınarak anlatılmıştır. Yapısal özelliklerin fiyatlar üzerindeki etkilerine dair tespitler bu bölümde vurgulanmıştır. Takip eden bölümde tarımsal üretimde yaşanan dalgalanmalar, üretime dair riskler, tarım sektörünü çevreleyen politikalar, doğrudan müdahale altındaki piyasalar ve politika çerçevesi ele alınırken yine fiyat hareketleriyle ilişkili bir anlatım benimsenmiştir. Tarımsal örgütlenme ve pazarlama altyapısı, lisanslı depoculuk ve ihtisas borsaları gibi düzenleyici kurumsal yapı bir sonraki kısımda incelenmiştir. Buraya kadar yapılan incelemeler gıda fiyatları enflasyonunun olası sebeplerine dair çeşitli öngörüler ve saptamalar yapılmasına imkan vermiştir.

Yapılan betimsel analizler Türkiye’de gıda fiyatları enflasyonuna yol açabilecek ve/veya bunu kronik hale getirebilecek faktörlerin;

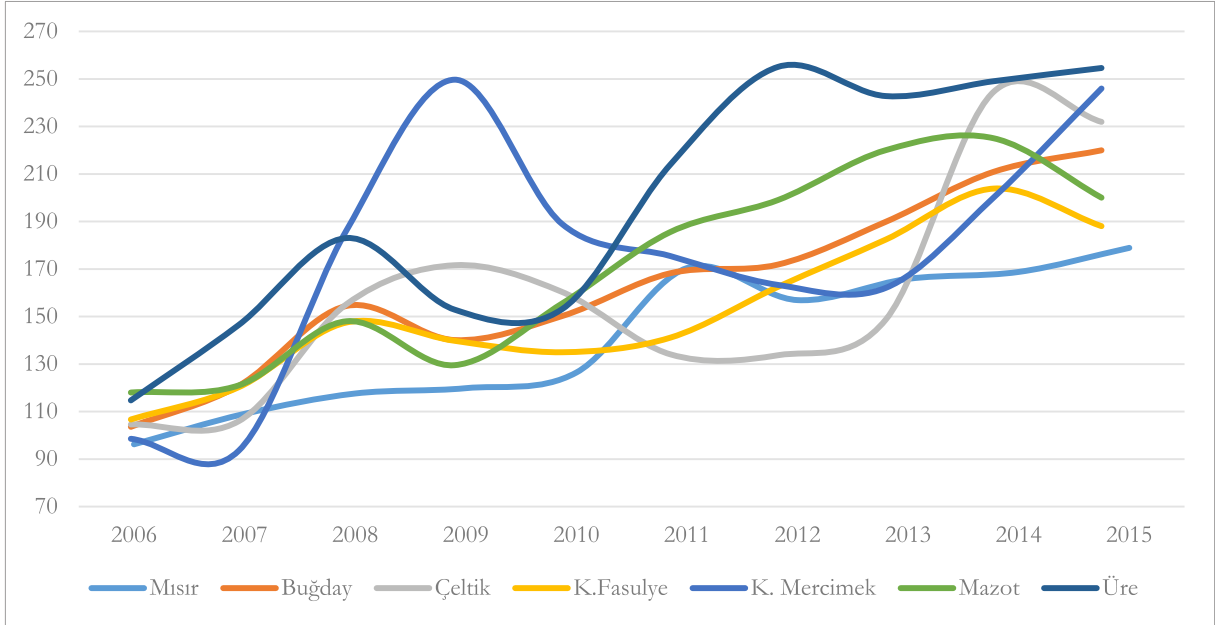
- artan üretim maliyeti,
- arz açığı,
- ihracat arzı (yaş sebze-meyve),
- dünya piyasalarından yalıtım
- ve ürün zincirlerinde eksik ve aksak örgütlenme başlıkları altında toplanabileceğini göstermektedir.

Üretim maliyetlerindeki artış temel olarak birkaç farklı unsurdan kaynaklanmaktadır. Bunlardan en önemlisi *tarımsal girdi kullanımında itbalata bağımlılıktır*. Bitkisel üretimde gübre ve tohumluk, hayvansal üretimde yem, ortak olarak da mazot maliyetlerindeki artış girdi maliyetlerini önemli ölçüde etkilemektedir. İthalata bağımlılık bir yandan fiyatlardaki *konjonktürel dalgalanmaların* yurtiçine aktarılmasına yol açarken diğer taraftan *döviz kuru yükselmelerine bağlı olarak maliyetleri yükseltmekte ve bu da yurtiçi piyasalarda fiyatları artırma yönünde baskı yaratmaktadır*.

Şekil 2.32 ve Şekil 2.33 mazot ve gübre gibi bitkisel ürünler başta olmak üzere tarımsal üretim maliyetlerini yakından ilgilendiren iki girdideki fiyat değişimleri ile seçilmiş bitkisel ürün fiyatlarının birbiriyle ilişkisini göstermektedir.

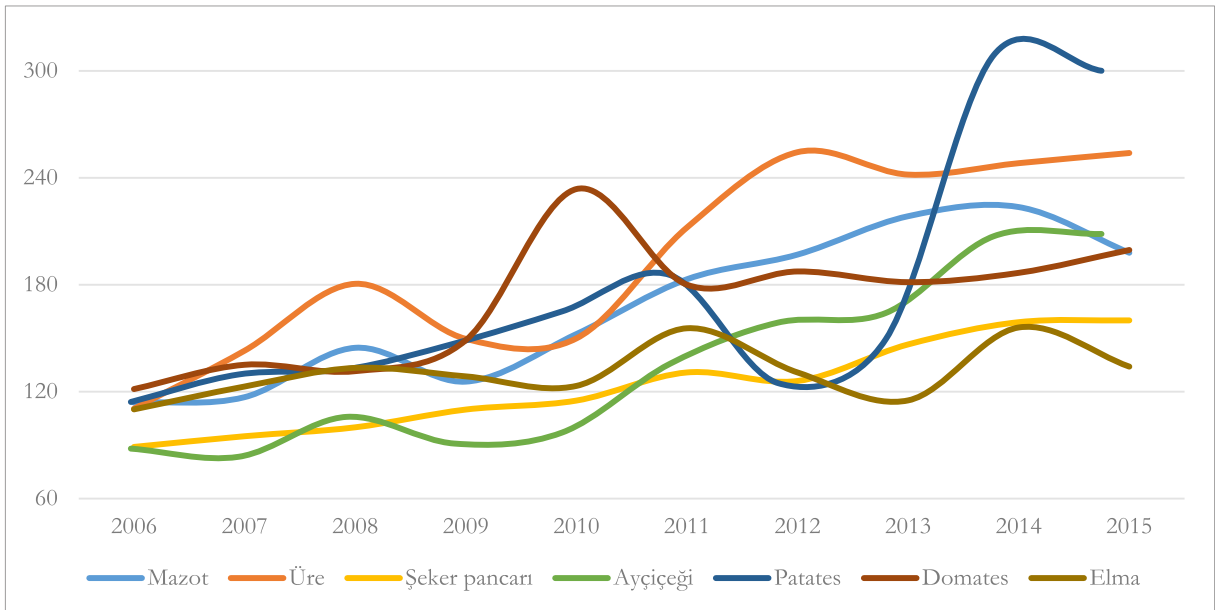
Gübre ve mazot fiyat artış eğilimleriyle bitkisel ürünlerdeki eğilim kıyaslandığında tüm ürün fiyatlarında artış yönünde bir dalgalanma yaşandığı görülmektedir. Ürün fiyatlarındaki dalgalanma, Dünya gıda krizinin yaşandığı 2007-2008 döneminde ülkemizde de kuraklıkla birlikte ortaya çıkmaktadır. Girdi maliyetlerinin ise aynı dönemde yaşanan emtia piyasalarındaki fiyat artışlarından etkilendiği görülmektedir. 2009-2013 döneminde fiyatların istikrara kavuşmaya başlamasıyla birlikte, kurun da etkisiyle, yeniden girdi fiyatlarında önemli artışlar olmuştur.

Şekil 2.32: Seçilmiş Tahıllar, Baklagiller ve Girdilerde Cari Fiyat Endeksi (2005=100)

Kaynak: GTHB ve TÜİK veritabanları kullanılarak hazırlanmıştır.

Şekil 2.33: Seçilmiş Diğer Bitkisel Ürünler ve Girdilerde Cari Fiyat Endeksi (2005=100)

Kaynak: GTHB ve TÜİK veritabanları kullanılarak hazırlanmıştır.

Gıda sektöründe ise en önemli girdi maliyetleri işgücü ve elektrik kullanımı olarak ortaya çıkmaktadır. Üretim maliyetlerinin artmasına yol açan bir başka faktör ise *Biyogüvenlik Kanunu'nun* uygulanma şeklidir. Kanunun hem bitkisel hem de hayvansal üretimde ithal girdi maliyetlerini yükselttiği ayrıca yeni bir maliyet olarak GDO analiz maliyetini doğurduğu gözlenmiştir. Son olarak çok parçalı arazi yapısı ve bunun yanı sıra bitkisel ve hayvansal üretimde küçük ölçekli üretimin yaygın olması dolayısıyla *ortalama maliyetlerin yüksek olduğu* üretimi etkileyen bir diğer unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gıda fiyatlarını etkileyen bir diğer unsur arz açığıdır. Bu sorun çok boyutlu olmakla birlikte nedenleri incelendiğinde en başta *verimin düşük olduğu göze çarpmaktadır*. Bu durum tarımsal arazilerin tarım dışı amaçlarla kullanılmasına ve bununla birlikte tarımın giderek daha fazla görece düşük verimli marjinal alanlara kaymasına bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra *yetersiz/kalitesiz sulama* ve *Biyogüvenlik Kanunu'nun* uygulamaya girmesinden sonra gerçekleşen düşük kaliteli girdi ithalatı da verime etki eden bir unsur olarak ele alınmaktadır. Arz açığına yol açan diğer iki önemli unsur *iklim değişikliğinin etkileri ve hastalıklardır*. İklim değişikliğinin etkileri incelendiğinde ilk olarak yağış rejimindeki düzensizlikler göze çarpmaktadır. Bu durum bazı durumlarda kuraklığa bazı durumlarda ise aşırı yağışa neden olarak ürün verimini düşürmektedir. Hastalıklar ise bitkisel ve hayvansal üretimde ciddi verim kayıplarına yol açabilmektedir. Öte yandan, yakın zamanda açıklanan ve 2016 yılı için bitkisel üretimde verimlilik artışı beklentisine işaret eden tahminlere de not düşmek gerekir. Ancak bu beklentinin uzun vadede sürdürülebilmesi yukarıda işaret edilen yapısal sorunların çözümüyle mümkün olacaktır.

Tarım-gıda alt-sektörlerinde Türkiye'nin en önemli ihracat kalemi yaş meyve-sebzelerdir. Bu sektörde sürekli bir dış talep ve sürdürülebilir bir arz fazlası vardır. Bununla birlikte gıda enflasyonu söz konusu olduğunda ilk sözü edilen ürün grubu yaş meyve-sebzelerdir, zira ortaya çıkan *arz fazlası iç piyasada fiyat dalgalanmalarını dengelemek amacıyla kullanılamamaktadır*. Son dönemde yaş meyve-sebze fiyatlarında düşüş gözlemlenmiş olmakla birlikte, bu raporda işaret edilen yapısal sorunların çözümü bu eğilimin kalıcı kılınması için son derece önemlidir.

Sektörün sorunlarını belki de kronik hale getiren bir faktör iç piyasayı uzun süredir **dış piyasadan yalıtın uygulamalardır**. Türkiye'de *destekleme alım fiyatı* uygulamasının çok uzun yıllar temel tarım politikası aracı olması, bununla tamamlayıcı olan ve ithalata uygulanan *yüksek gümrük vergilerini* de birlikte getirmiştir. Nihai ürün fiyatları yüksek gümrük korumalarıyla dünya fiyatlarından yalıtılırken, bu ürünlere girdi olan *fiyatların konjonktür ve kur etkilerine açık olması* fiyatlar yükselmesine neden olan önemli bir unsurdur. Fakat belki de daha önemli olanı iç piyasayı rekabetçi ortamdan uzaklaştıran bu bakış açısı, *rekabetçi ortamın sağlanmasına yönelik yapısal değişiklikleri getirecek politikaların uygulanmasına da engel* olmaktadır.

Gıda fiyatları enflasyonu üzerinde etkili olduğu tespit edilen son başlık, **ürün zincirlerinde eksik ve aksak örgütlenmedir**. Örgütlenme kavramı burada geniş bir anlam ifade etmekte, zincirde her türlü aktörün davranışını belirleyen bir sistem olarak düşünülmekte ve ayrıca tarladan-rafa uzanan süreci; lojistik ve pazarlamayı da içermektedir. Burada problemin kaynakları çeşitlidir. İlgili gıda alt-sektörüne bağlı olarak *tarladan-rafa olan süreçteki katmanların artması* bunlardan bir tanesidir. Diğerleri, *kamu sektörünün sürece dahil olması* ve işleyişte aksaklıklara neden olmasıdır. *Firma yoğunlaşmaları* ise bu problemin ortaya çıkmasına yol açan diğer faktördür.

Çalışmada, yapılan saptamalara somut destek sağlamak amacıyla ampirik analizler kurgulanmıştır. Bir başka ifade ile analizler saptamaların geçerliliğini test etme üzere kurgulanmıştır.

Yurtiçinde yapılan farklı çalışmalar ve teorik yaklaşımlar *gıda fiyatları enflasyonunun arkasındaki sebepleri arızı ve yapısal olarak* tanımlamaktadır. Bu ikisi arasındaki temel fark; arızı faktörlerin arz ve/veya talep baskısı ile fiyatlara kısa dönemde etki etmesi, yapısal faktörlerin ise genel anlamda piyasaların işleyişi ile ilgili olarak ortaya çıkarak, fiyatlar üzerinde daha kalıcı, orta-uzun döneme yayılan etkiler yaratmasıdır. Bu perspektiften bakarak ampirik analizlerde öncelikle arızı arz ve talep şoklarının varlığı ile etkisi araştırılmıştır. Daha sonra gıda zincirlerinde aktörlerin fiyat belirleme gücü olup olmadığı tespit edilmiş ve aktörler arasında fiyat iletiminde asimetrinin varlığı araştırılmıştır. Bir sonraki kısımda tarım-gıda fiyatları üzerinde kısa ve uzun dönemde etkili olan, zincirde yatay veya dikey olarak konumlanan diğer fiyatlar tespit edilmiş; fiyatlar arasındaki nedensellik ilişkileri, dengeden sapma ve tekrar dengeye gelme süresi bu aşamada türetilmiştir. Son kısımda ise farklı senaryolar altında aylık ve yıllık fiyat projeksiyonları yapılmıştır. Projeksiyonların bir kısmı kuraklık ve küresel ısınmaya odaklanmış diğer bir kısmı ise tarım-gıda sektörünü etkileyen olası şokların ortadan kalkması senaryosuna odaklanmıştır.

Çalışma zaman dilimi olarak 2005 Ocak - 2015 son çeyrek dönemine odaklanmakta ve analizler tarımsal girdi, birincil ve işlenmiş tarım ürünlerinden 48 ürün üzerinde yapılmaktadır. İşlenmiş ürünler fırın ürünleri ve unlu mamuller, öğütülmüş tahıl ürünleri, nişasta ve nişastalı ürünler, işlenmiş ve korunmuş meyve ve sebzeler, bitkisel yağlar, süt ürünleri, korunmuş beyaz ve kırmızı et ve et ürünleri ile alkolsüz içecekler, maden ve memba suları gıda alt-sektörlerine dağılmaktadır. Seçilen ürünlerin 2015 yılı tüketici fiyatlarıyla hesaplanan enflasyon oranı içerisinde 1.66'lık bir ağırlığı vardır. Bir başka ifade ile *seçilen ürün sepetinin gıda fiyatları enflasyon oranı içerisindeki payı % 43.88'dir*. İncelenen ürünler Türkiye'de gıda enflasyonunun genel tüketici enflasyonundan belirgin olarak farklılaşmasının nedenlerini tespit etme üzere kurulmuş olan "Gıda ve Tarımsal Ürün Piyasaları İzleme ve Değerlendirme Komitesi"nin sürekli incelemek üzere belirlemiş olduğu ürün sepeti ile önemli ölçüde örtüşmektedir.

Analizlerden elde edilen bulgular istisna birkaç yıl dışında, yapılan saptamaları doğrular nitelikte arızı bir talep baskısının yani fiyatlar üzerinde yükseltici bir baskının olduğunu göstermektedir. *Talep baskısı* arızı olarak azalan arz ile meydana gelmekte ve bunun da özellikle *yüksek girdi maliyetleri, kur etkisi, kuraklık ve hastalıklar sonucu* ortaya çıktığı görülmektedir. **Arızı şoklar neredeyse süreklilik kazanmıştır** ve özellikle etkisini canlı hayvanlar ve hayvansal ürünler; yaş sebze ve meyve alt-gruplarında göstermiştir. **Bu bulgular, gıda fiyatları enflasyonuna neden olarak gösterilen sebeplerden birçoğunu destekler niteliktedir.**

İncelenen tarım-gıda piyasalarının yarısından fazlasında, bir şekilde ortaya çıkan ve mutlaka toptan ve/veya perakende fiyatları bir dereceye kadar etkileyebilecek *aksak rekabetin* olduğu gözlenmektedir. Ampirik bulgular aksak rekabete sebep olarak şekerde olduğu gibi kamu sektörü uygulamalarını; hayvancılık ve yaş sebze-meyve zincirindeki pazarlama kanallarını; alkolsüz içecekler, patates işlenmesi ve makarna imalatında görülebileceği gibi yüksek firma yoğunlaşmalarını öne çıkarmaktadır. İncelenen ürün piyasalarının üçte birinden fazlasında fiyat asimetrisi tespit edilmiştir ve bunun önemli bir kısmı pozitif asimetridir. Yani üretici düzeyinde gerçekleşen fiyat artışları tüketicilere

yansırken, fiyat azalışları yansımamakta veya daha düşük oranda ve gecikmeli olarak yansımaktadır. Asimetrik aktarımın en ciddi boyutta yaşandığı alt-sektör hayvansal ürünlerdir. Bunu yaş sebze ve meyve sektörü takip etmektedir. Bu bulgular tamamen aksak rekabetin yoğun olarak tespit edildiği gıda sektörleri ile örtüşmektedir. Gıda alt-sektörlerinde aksak rekabet koşulları ve asimetrik aktarımın önemli derecede varlığının tespiti yine yapılan saptamaları destekler görünümündedir.

Analizlerden elde edilen bulgulardan bir diğeri, perakende/üretici fiyatları ile diğer bazı faktörler arasında uzun dönemli ve belirleyici nitelikteki bir ilişkinin çok az ürün piyasasında (tahıllar, unlu mamulleri, süt, soya fasulyesi ve margarin gibi) gözlenmiş olmasıdır. Bir başka deyişle, birçok ürün piyasasında fiyat değişiminin dışarıdan farklı faktörlerin kontrolü ile mümkün olamayacağı anlaşılmaktadır. Bu durum esasen fiyatların istikrarı açısından beklenen ve istenen bir durum değildir.

Bir başka ampirik bulgu üretici fiyatları üzerinde *dünya fiyatlarının beklenildiği gibi etkili olmadığı* yönündedir. Yüksek gümrük korumalarıyla dünya piyasalarından yalıtılan iç piyasada bu iki fiyat farklı bir trend sergilemektedir. Analizler, doğrudan etkisi ölçülemeyen faktörlerin yani piyasa yapısının (tam rekabetten bir sebeple sapmanın) ürün fiyatı üzerine etkili olduğu yönündedir. Diğer faktörler ise arazi arz ve talep yönlü şoklar olabilir (iklim değişiklikleri ve hastalıklar, nüfus hareketleri gibi).

Ampirik analizler gıda fiyatları artışının arkasında birden fazla faktör olduğunu ve bu faktörlerin ürün ve alt-sektör gruplarına göre değişiklik gösterdiğini ortaya çıkarmaktadır. Dolayısı ile ürün fiyatlarını dengeden uzaklaştıran bir yapı, birçok faktör vardır ve fiyatların tekrar dengeye ulaşması bir kısım üründe mümkün olmamakla birlikte diğer kısımda da bir yıla ulaşan bir zamana yayılmaktadır. Bu çapraşık yapı altında gerçekleştirilen hipotetik senaryolar, **mevcut piyasa işleyiş koşullarında tarım-gıda piyasalarını doğrudan ve dolaylı olarak etkileyen şokların ortadan kaldırıldığı durumda hala daha bazı ürünlerde (sığır eti ve patates) fiyatların yükselen bir eğilimde olacağı yönündedir. Bu da gıda zincirlerinde aktörler, katmanlar arasındaki ilişkilerin, fiyat belirleme gücünün ve bunları düzenleyen mevzuatın dikkatle incelenmesi gerektiğini göstermektedir.**

Betimsel ve ampirik analiz bulguları Türk tarımı için çok boyutlu ve derin problemler içeren bir çerçeve çizmektedir. Bu noktada, tüm bu problemlerle baş edebilmek için sektöre bakış açısında köklü bir anlayış değişikliğinin gerektiği düşünülmektedir. Bu araştırmada, gerekli görülen anlayış değişikliğinin ana hatları;

- genel tarımsal destekleme politikası,
- hayvancılık destekleri,
- tarımsal örgütlenme ve
- tarımsal pazarlama başlıkları altında özetlenmektedir.

Bu başlıklara ilişkin daha spesifik öneriler ise kısa ve orta/uzun vadede gerçekleştirilmesi gereken öneriler olarak daha sonra sunulmaktadır.

Genel tarımsal destekleme politikası olarak önce bölge daha sonra havza tabanlı ekim alanı ve verim verileri ile çok yıllık ortalama fiyatlara dayalı gelir tahminlerinden yola çıkarak ayrıntılarıyla çalışılacak bir destekleme sistemi önerilmektedir.

Dünya fiyatlarının belli marjlarla iç piyasaya yansması bir çıpa olarak alınarak tavan fiyat belirlenmiş olacak, maliyetler karşısında üreticinin belirlenmiş bu fiyata karşılık elde edeceği gelir yetersiz kalırsa bu gelirin artırılması sağlanacak ve bu maliyette sağlanacak her iyileşme ödemelerin azalmasını temin edecektir.

Gelir ödeme sisteminin ürün, bölge ve kaliteye göre farklılık gösterecek biçimde yeniden düzenlenmesi uygulamayı kolaylaştıracak bazı temel ürün borsalarını canlandırarak ve ürün kayıtlılığını artıracaktır. Hektara verim düzeyi bölgeden bölgeye farklılık gösterdiği gibi üretimi gerçekleştiren üreticilerin maliyet fonksiyonları da önemli farklılığa sahip olabilir. Bu durumda ödeme sistemi, en azından bölge düzeyinde üretici maliyet farklılıkları göz önünde bulundurularak, farklı hedef fiyat yani farklı gelir tabanı belirlenmesi yöntemiyle uygulanması yoluyla küçük ve orta ölçekli işletmelerin lehinde bir destekleme aracına dönüştürülebilir. Bu sayede son yıllarda Türkiye tarımında ortaya çıkan “üretimden kaçış” olgusunun da önüne geçilebilecek ve kırsaldan şehirlere doğru süregelen göç hareketlerini yavaşlatmak olası hale gelebilecektir.

Bu tür ödemeler uzun vadeli gelir ortalamaları dikkate alınarak yapıldığı için fiyat-maliyet farkında yaşanan yıllık ve ani değişimler ödemelere hemen yansımamaktadır. Bu da sistemin uygulanmasını kolaylaştırmaktadır. Gelir ödeme sisteminin uygulanmasında desteğin üretici örgütlerine üye olan ve ürüne göre pazarlamayı bu örgütler aracılığıyla yapanlara sağlanması, Türk tarımında yetersiz olan örgütlenme ve buna bağlı olarak piyasaya entegre üretim koşullarının yerine getirilmesine katkıda bulunabilecektir.

Kurulacak sistem ile ödemelerin kalite, örgütlenme, doğru girdi kullanımı (çevreye ve tüketiciye duyarlı) ve su varlığı gibi kriterlere uygun düzenlenmesi de sağlanabilir. Gelişmiş ülkelerde olduğu gibi ülkemizde her bir tarımsal işletmenin gelir ve üretim kaydını tutmanın zorluklarının özellikle Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığınca yürütülen bilişim altyapısına dönük yatırımlarla aşılması beklendiğinden, yakın vadede işletme tabanlı gelir ödemesi sistemine geçişin hızlandırılması en gerçekçi çözümdür. Bu desteklerin uygulanmasında yerine göre belli tarımsal işletme büyüklüklerinin alt ve üst sınır olarak belirlenmesi, teknoloji kullanımı ve üretim karlılığı açısından temel alınabilecek diğer unsurları oluşturmaktadır. Bu ödeme sistemi ileri aşamalarda, farklı uygulamalar aracılığıyla dünya ticaret anlaşmaları çerçevesinde oluşacak destekleme sistemine uyarlanabilir gözükmektedir.

Öte yandan, doğaya bağlı veya çeşitli piyasa koşullarının tarımsal gelir üzerinde neden olduğu olumsuz etkileri azaltmak üzere gelire dayalı bir tarım sigortası sistemine geçiş olacaktır. Söz konusu sistem dahilinde, ödemeye temel olarak belirlenen çiftçi gelirinin iklime bağlı riskler nedeniyle azaldığı durumlarda çiftçilerin tarım sigortası yaptırması kaydıyla gelir kaybının belli ölçüde karşılanabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, iklim değişikliği, ani kuraklık gibi müdahale edilemeyen doğa olaylarının üretim etkisiyle baş edebilmek adına sulama alanlarının bölgesel olarak ve tarımsal üretim havzaları bazında dağılımı, önümüzdeki dönemde tarımsal üretim potansiyelinin belirlenmesi açısından önem taşımaktadır. Sonuç olarak, önümüzdeki yıllarda gıda arzının artırılması, kuraklığın olumsuz etkilerinin azaltılması, dolayısıyla gıda fiyatlarının üzerinde oluşabilecek şokların azaltılması temelde uygun sulama yatırımlarının hızlandırılmasını gerektirmektedir.

Hayvancılık sektöründe hayvan sağlığını da gözeterek şekilde girdi maliyetleri ve çıktı fiyatlarını göz önüne alan sade bir destekleme politikasına ihtiyaç vardır.

Bu çerçevede özellikle damızlık ihtiyacını karşılayacak büyük işletmelerin kurulması, ortalama işletme büyüklüğünü artırmaya yönelik önlemler ve üretim artışını ve ihtisaslaşmayı destekleyecek yatırım desteklerini içermesi vazgeçilmez görülmektedir. Kısa dönemde et arzındaki sorunları ortadan kaldırmak için damızlık ve besilik canlı hayvan ithalatının sürdürülmesi, yurtiçi maliyetlere göre gümrük tarifelerinin aşağıya çekilmesi, eş zamanlı olarak yurtiçinde bu hayvanların üretiminin yükseltilmesi olumlu olacaktır. Destekleme ödemelerinin bahsedilen üretim artışını desteklemek üzere olabildiğince sadeleştirilmiş şekilde hayvan başına maliyetleri gözeterek tek ödeme olarak uygulanması bu desteklerin etkisi ve uygulanabilirliği açısından olumlu olacaktır. Et ve süt sektörünün birbirine olan olumsuz etkisini en aza indirgeyebilmek ancak et ve süt hayvancılığının ayrı ayrı geliştirilmesi ile olacaktır.

Tarım sektöründe kooperatifler, üretici birlikleri, yetiştirici birlikleri, meslek örgütleri, vakıflar, dernekler gibi unsurları kapsayan sayısı binlerle ifade edilen, sınıflandırılması dahi güç olan bir örgütlenme yapısı mevcuttur. Her şeyden önce bu örgütlenme yapısı içerisinde yetki alanı karmaşası yaratan, pazarlama faaliyetleri yürütmeye engel olan vb. bir dizi soruna neden olan mevzuatın yenilenmesi gerekmektedir. Tarımsal üretim veya üretici gücünü artırmaktan farklı kaygıları olmayan, üretici odaklı ve sayısal çoklukta olsa etkinlik hedefli yeni bir model çalışmasına başlanmalıdır. Kooperatif bankacılığının başlatılması ve yaygınlaştırılması tarımsal örgütlerin finansman sorununu en aza indirecektir. Bu çerçevede ülkemizde örgütlenme modeli yeniden ele alınırken AB gibi üretici örgütlenmesinin başarılı örneklerinin çok olduğu modellerin ülkemiz koşullarına uygun biçimde adapte edilmesinin mümkün olabileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte, ülkemizde bahsedilen mevcut yapı içerisinde dahi başarılı örnekler olduğu da gözden kaçırılmamalı, bunlar gibi diğer başarılı örgütlere ait tecrübe model olarak alınmalı ve yaygınlaştırılmalıdır.

Üretici örgütlenmesinin önündeki en önemli engellerden birisi üreticinin konuya bakış açısındaki olumsuzluklardır. Bilinen bir gerçek başarısız ve kötü örneklerden kaynaklı olarak, üreticiler arasındaki karşılıklı güvensizlik ve bilgi eksikliğidir. Bu olumsuzlukların, konuya özel eğitim programları ve projelerle birlikte başarılı örnek ve tecrübelerin üreticilere aktarımı yoluyla giderilmesi, tarımsal yayım hizmetlerinin bu konuya odaklanması algının değiştirilmesi açısından oldukça önemlidir.

Türkiye’de tarımsal pazarlama üretim noktası, yerel pazar, toptancı pazar ve perakende aşaması gibi ürünleri tüketici ile buluşturan ve aracılarla ya da aracısız gerçekleşen birçok noktada olmaktadır. Örgütlenme üreticiler için pazarlama aşamasında da iyileşme sağlayabilecekken, lisanslı depoculuk, ürün ihtisas borsaları, ticaret borsaları, vadeli işlem borsaları ve haller gibi tarımsal ürün pazarlamasındaki kurumsal yapının etkinliği tartışılır haldedir. Bu etkinliğin artırılabilmesi için sayılan pazarlama organlarının üreticiler lehine düzenlemelerle cazip hale getirilmesi gereklidir. Denetim ve bildirimlerin artırılması yoluyla, haksız rekabet ve kayıt dışılığa neden olan hal dışı satışların engellenmesi için önlemler alınmalıdır. Üreticilerin pazarlamadaki etkinliğini artırmak için hedef odaklı düzenlemelerle birlikte üretim düzeyinde sözleşmeli tarım gibi mevcuda alternatif yöntemlerin teşvik edilmesi ve üretim, tedarik, işleme, dış ticaret dahil kümelenme hedefli organize tarım bölgelerinin oluşturulması etkinliği artırabilecektir.

Üreticilerin pazarlama etkinliğini artırmak için gerek bireysel olarak gerekse üretici örgütleri üzerinden doğrudan satış kanallarını kullanmaları teşvik edilmelidir. Bu amaçla kullanılacak yöntemler olarak; üretici pazarları oluşturma, mevcut pazarlarda üreticilere özellikle de örgütlü üreticilere yer verme, toplum destekli tarım, üreticilerin önce örgütlenmeye sonrasında da bu örgütlerin markalaşmaya yönlendirilmesi gösterilebilir.

Tarımsal ürünler için pazarlama kanalının uzunluğu, diğer bir deyişle ürünün üreticiden tüketiciye ulaşmasını sağlayan aşamaların ve bu aşamalarda yer alan aracılardan çokluğu, her birinin hedefi olan gelir ve kar marjı nedeniyle, fiyatları artıran önemli etkenlerden biri haline gelmektedir. Dolayısıyla, bitkisel ürün üreticilerinin doğrudan pazara girmesi ve pazarlama faaliyetlerini yürütmesi kendisi için olduğu kadar tüketici için de önemli bir kazanç olabilir. Bu açıdan bakıldığında sorun yine örgütlenmede görünmektedir. Pazarlama fonksiyonuna sahip örgütler, markalaşma, reklam ve tanıtım, ürün işleme, ihracat dahil pazar çeşitlemesi ve genişlemesi sağlayarak üreticiyi pazarlamada etkin hale getirebilecek en uygun yoldur.

Yukarıda önerilen değişiklikler tarım-gıda sektörünün birçok yönünü kapsayan ve aslında sonuçları birbirini olumlu yönde etkileyecek adımları içermektedir. Dolayısıyla bu adımların eş zamanlı olarak planlanması gerekmektedir. Bu perspektiften yola çıkarak, farklı zaman dilimlerine yayılarak önceliklendirilmiş öneriler ve önlemler aşağıda belirtilmektedir. Öneri ve önlemler kısmen sektörün genelini hedef almakta ama özellikle hayvancılık sektörüne ve tarımsal örgütlenmeye odaklanmaktadır.

Kısa dönemde mevzuat değişikliği ile hayata geçirilebilecek uygulamalardan bir tanesi çiftçilerin birbirlerine ve sisteme olan güvenlerinin yeniden tazelenmesi; ekonomik olarak etkin çalışan her türlü tarımsal örgütün üretici refahına katkı sağlayacağına benimsenmesi yönünde tarımsal yayım hizmetleriyle ivedi olarak bir eğitim ve bilinçlendirme politikasının başlatılmasıdır. Üretici ve örgütlerinin çeşitli satış noktalarında müdahil olarak bulunması yine kısa vadede mevzuat değişikliği ile gerçekleştirilebilecek bir öneridir.

Bitkisel ve hayvansal üretimde en önemli problemlerden birisi ithalata dayalı girdi kullanımınıdır. Burada kısa vadede kısmi bir çözüm olarak önerilen, Türkiye'nin imzalamış olduğu serbest ticaret anlaşmalarının incelenip gerekli ithal hammaddelerin daha uygun koşullarda ithalatının araştırılmasıdır. Yine girdi kullanımına bağlı ve kısa vadede yapılabilecek bir mevzuat düzenlemesi ise Biyogüvenlik Kanunu'na ilişkindir. Kanun'un AB standartlarında uygulanması üreticiye bir esneklik kazandıracaktır. Örneğin, uygulamada yemlik, tohumluk ve doğrudan gıda sanayiinde kullanılacak maddelere göre bir farklılaştırma; ortaya çıkan yeni maliyetlerin karşılanması konusunda destekleyici bir politika önceliklendirilebilir.

Kısa vadede hayvancılık sektöründeki arz açığı probleminin damızlık ve/veya karkas et ithalatı ile çözülmeye çalışılacağı gözlenmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta ithalatı özendirici politikaların uygulamaya girdiği andan itibaren yurtiçinde ilgili piyasaların yakından takip edilmesi ve ithalatın yurtiçinde besicilere rakip hale gelmesine engel olunmasıdır. Bu da hayvancılıkta kayıt sisteminin tek bir merkezden ve doğru yapılması ile kolaylaşacaktır.

Orta vadede önerilebilecek bir politika, tüm mali ve ekonomik etki analizleri yapıldıktan ve ilgili gıda zinciri boyunca etkileri analiz edildikten sonra, girdi tedarikinden girdi satışına, üretici fiyatından raf fiyatına kadar geçen süreçte katma değer vergilerinin düşürülmesi yönünde yeniden düzenleme yapılması olabilir. Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta sadece tek bir girdiye odaklanmanın vergi adaletini bozabileceğidir. Diğer göz önünde bulundurulması gereken nokta ise gıda zincirlerinde tek bir halkada getirilecek vergi istisnalarının yine adil olmayacağı, aynı zamanda tek taraflı olarak ya üreticiyi ya da tüketiciyi kollayacak olmasıdır.

Yine orta vadede yapılması önerilen bir uygulama tarım havzalarında veya Düzey 2 bölgelerinde tarım-gıda zincirlerini izlemek üzere ilgili kurumların katılımıyla çalışma gruplarının kurulması, var olanların ise daha iyi işler hale getirilmesidir. Böylece tarım-gıda piyasalarında/zincirlerinde rekabeti önleyici gelişmelerin önceden tespiti mümkün olacaktır. Örneğin, bir kesimin aşırı büyümesi sonucu piyasaya hakim olması, farklı sebeplerle piyasaya giriş engellerinin oluşması önceden öngörülebilir hale gelebilecektir. Tarım-gıda zincirlerinin izlenmesi sadece ilgili kamu kurumlarıyla sınırlı kalmamalıdır. Zincirde çok önemli yer tutan özel sektör ve ilgili sivil toplum örgütlerinin de izleme sürecine dahil edilmesi izleme konusunda etkinliği arttıracak ve yasal yaptırımların oluşturulmasında baskı unsuru oluşturabilecektir. Tarımsal üretim sonrasında ürünün raflarda tüketiciye sunulduğu ana kadar geçen aşamalarda aktörlerin piyasa faaliyetlerinde sözleşmelere uyum, adil ticaret, haksız kazanç ve iktisadi etik ve benzeri hususları dikkate alarak kendi öz denetimlerini gönüllü olarak yapacakları alt-sektörel etik komitelerin oluşturulması orta vadede gerçekleştirilecek bir öneri olabilir.

Halen AB uyum sürecinde kapatılmamış olan "gıda güvenilirliği, veterinerlik ve bitki sağlığı" faslında öngörülen uyumun sağlanması her türlü hayvan hastalığının kontrol altında tutulması konusunda atılacak en önemli adımdır ve orta vadede bu aşamanın tamamlanmış olması önemlidir.

Tarımsal destek türlerinin ve kapsamlarının daha şeffaf, anlaşılır ve az sayıda olması, yıl içinde bir veya iki seferde verilmesi ve örgütlenmiş üreticiye doğrudan verilmesi orta vadede ulaşılabilir bir hedef olmalıdır.

Adımları kısa dönemde atılmak kaydıyla etkileri ancak orta/uzun dönemde görülebilecek bir öneri hayvancılıkta mera kullanımının yaygınlaştırılması için öncelikle meraların amaç dışı kullanımının önlenmesi ve canlandırılmasıdır. Hayvancılık sektörüne ilişkin bir uzun dönem hedef ise süt ve besi sığırcılığının ayrı ayrı desteklenerek hayvan stoklarının oluşturulması olmalıdır.

Diğer bir öneri, sulama yatırımlarının ve sağlıklı sulamanın en kısa sürede tamamlanmak üzere planlanması ve buna yönelik yeterli kaynak ayrılmasıdır. Etkisi uzun dönemde ortaya çıkacak ama şimdiden kaynak ayrılması gereken bir diğer alan tarımsal Ar-Ge faaliyetidir. Tarımın her alanında verimi ve güvenilirliği artırmak üzere Ar-Ge'nin öncelikler çerçevesinde artırılması yanında araştırmacıların koşullarının iyileştirilmesi önemlidir.

Tarım-gıda sektörünün Türkiye'de yaşamakta olduğu sorunlar çok boyutludur ve geniş bir kurumsal yapıyı doğrudan ilgilendirmektedir. Örneğin, hem tespit edilmiş sorunlar hem de çözüm önerileri içinde yer alan lisanslı depoculuk, haller, kooperatifler ve perakende sektörü doğrudan Gümrük ve Ticaret Bakanlığı'nın çalışma alanına girerken; dış ticaret ve korumacılık konusunda Ekonomi Bakanlığı; gıda sanayi ile ilgili Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı; rekabet sorunları ise Rekabet Kurumu çalışma ve sorumluluk alanına girmektedir. **Dolayısıyla belki de ilk adımları kısa vadede atılması gereken ama gerçekleşmesi uzun vadeye sarkacak olan bir öneri anılan kurumlar ve sektörde temel sorumlu kurum Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı arasındaki koordinasyon ve işbirliğinin nasıl etkinleştirileceğine dair çalışmaların başlatılması olmalıdır. Bu noktada gerek Tarımsal Destekleme ve Yönlendirme Kurulu gerek Ürün Konseylerine daha fazla çalışma ve öneri geliştirme sorumluluğu verilmesi akla gelmektedir.**

Son olarak, Raporda yapılan önerilerin, Raporun yazımının tamamlanmasının hemen akabinde ayrıntıları henüz belli olan 2016 yılı tarımsal destekleme reform paketi ile birlikte değerlendirilmesinin yerinde olacağı düşünülmektedir.

ISBN: 978-605-165-018-0